

Шпица: „СРПСКИ ЗВУЦИ - Емисија којом обнављамо сећање на наше музичко наслеђе“

Спикер: Овај пројекат суфинансиран је од стране Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије. Ставови изнети у подржаном медијском пројекту нужно не изражавају ставове органа који је доделио средства.

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

„Руковити“ су циклус од 15 музичких рапсодија којима се обично придодају приморски напеви као 16. Композирао их је српски композитор Стеван Стојановић Мокрањац у периоду од 1883. године до 1909. Као музичку основу користио је и српске народне мелодије и неке мелодије блиских суседних народа. Реч руковет Стеван Мокрањац је преузео из народног говора и тиме дочарао визију сплета или руковети ливадског цвећа, које подсећа на прегршт народних песама. Тако су руковети постале музички појам, синоним за рапсодију уметнички обрађених и повезаних народних песама. Својом формом руковети се инспиришу и надовезују на дело „Коло“ Јосифа Маринковића. И у данашњој емисији о делу Стевана Стојановића Мокрањаца говоре наше гошће, музиколошкиња Ања Лазаревић Коцић и композиторка Софија Милутиновић Обровић.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Стеван Стојановић Мокрањац је сакупио близу 500 народних песама. Те изузетне народне мелодије биле су одабране по високом музичком квалитету за његове Руковети. О томе Ања Лазаревић Коцић каже.

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Народне песме је издвојио заправо сам Мокрањац кроз своје Руковети... Јер Руковети су у суштини настајале као плод тог његовог мелографског рада, где он узима један термин руковеданье, руковет, које подсећа на оно руковат, али заправо је у оригиналу имао значење снопа најлепшег пољског цвећа. Тако да он сваку своју Руковет, у ствари, прави као тај свој избор најлепших песама, односно најлепшег цвећа из одређене области одакле је прикупио народну музику. Тако да свака његова руковет, од прве до петнаесте, је суштински озбиљно промишљање и бирање тих најбољих, хајде да кажемо, народних песама, како је он то видео и доживео и сада, наравно, рада неког уметничког са тим песмама. Тако да суштински ви сада ту од прве до петнаесте имате Руковети у којима апсолутно можете да прођете српску народну музику од центра, од Шумадије, преко Неготинске крајине, која је његов крај, зато што је из Неготина, до овамо доле Црне Горе, Македоније, Босне, дакле ту заиста има свега. И он тако своје Руковети и класификује, тако да имамо Руковети из Старе Србије, како назива тада Косово, па онда имате ту чувену Биљану, односно ове 10 руковети из Македоније, па имате руковети из Црне Горе, Шеста, Неготинска крајина, Хајдук Вељко. Дакле, он то врло лепо, чак и у тим својим делима класификује и узима, у суштини, сваку ту Руковет, даје као пример, да кажемо, најбољег, што је извукао. Тако да ви сад, наравно, кроз

сваку Руковет имате неке песме које су постале јако познате и популарне, то су дела које се изводе од, не знам, школских хорова, које изводе деца, до, наравно, потпуно професионалних хорова. Често се чују, често се певају, дакле, од неких песама које су малетене ушле у дечију културу, оно „У Будиму граду“, на пример, тих шаљивих песмица, до неких песама које су постале, онако, некакав стандард, да кажемо, за пример квалитетне, добре, народне песме, „Биљана платно белеше“, па онда „Мирјана“ из Четврте руковети, малетене имате соло песму у оквиру Руковети „Цвеће цафнало“, дакле, много, много тога што је постало стандард и што се врло често чак изводи као засебна кратка композиција. Воле то хорови да узму за бис, на пример, јер је познато, кратко, ефектно, тако да, малетене из сваке Руковети имате по неку такву песму која је заживела и ван тог контекста

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

У Руковетима је наглашена психолошка веза речи и музике. Мокрањац често режира дијалог мушког и женског хора, готово на оперски начин.

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Можда бисмо могли да кажемо још нешто о Руковетима, што опет даје једну другу димензију свему томе. Негде, знате, људи који су, можда, само љубитељи музичке уметности и који та дела знају, можда не могу да објасне зашто су та дела толико изузетна, фантастична, ванвремена...Али постоји још једно стручне објашњење које је врло разумљиво свима, чини ми се. 15 Мокрањчевих Руковети, објаснили смо како је он заправо бирао, на које народне мотиве ће да ствара и које песме узима у избор, али оно што је јако важно, јесте да су та дела јако, јако озбиљно промишљана и са неке музичке и са неке драматуршке стране. Дакле, свака од тих Руковети је заправо мала музичка драма где Мокрањац не само да мисли о томе шта се њему највише допада од песама из одређеног подручја, него заправо врло води рачуна да од тих песама направи једну и музичку и драмску причу и заокружену целину. То значи да је он те песме бирао и да их је везивао једну за другу тако да се њихове музичке карактеристике заправо уклапају, слажу, да свака Руковет има неки драматуршки ток, дакле, неки почетак, неки озбиљан развој, врхунац и након тога једно смирење, у смислу музичком, али и у смислу текста, да је брино о томе да ти текстови када их поређате заправо један за другим тим редом како су поређане у Руковети, могу да испричају једну причу. Постоје одређене Руковети које имају своје главне јунаке, малтене хероје, дакле, врло, врло осмишљена дела. То није било лако урадити. Заиста, како је то успео, не знам, колико му је времена требало, не знам, али је свакако нешто што је озбиљно промишљано и од прве до последње Руковети ви то можете не само да видите у анализи, него можете да осетите кад их слушате. Кад то чујете, кад то гледате, ви тачно ту драматургију неку и музичку и текстуалну, просто доживите.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Питали смо нашу саговорницу Ању Лазаревић Коцић како долази до различитих извођења Мокрањца на многим концертима и у зависности од самих извођача?

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Мокрањац је јако погодан за то. Зашто? Управо због те драматургије коју носе те његове Руковети. Зато су Руковети увек јако инспиративне и диригентима и свима онима који их изводе. Дакле, ја сад ово могу да причам и као музиколог и као неко ко је певао у хору, па сад и из тог угла извођаштва. То је нешто што је бескрајно забавно, јако интересантно и узбудљиво да изводите. И ту има много неких ситуација које можете извести на један и на други начин, шта нагласити, где убрзати. Наравно, постоје јасна упутства, али то је сад оној домен уметничке слободе који је у извођењу допуштен. И баш, кажем, та драматургија, у ствари, коју свака песма носи, а и свака Руковет као целина, је нешто што доводи до таквих разлика, управо као што сте рекли. То сте јако лепо приметили. Много ми је драго да сте то питали, јер нису сва дела, ни световна дела, погодна за то, дакле, фали им оно нешто. Ја бих, на пример, овом приликом се осврнула на један концерт давних дана, сетила се дивног професора Милоја Николића и његових извођења Мокрањца са Лицеумом, где су он и Лицеум дали једно божанствено извођење љубавних песама из Мокрањчевих руковети, на неком од међународних фестивала хорова у Крагујевцу, где је тада професор Милоје Николић издвојио љубавне песме из руковети, најлепше, и од њих је начино једну читаву инсценирају. Дакле, ви сте имали, просто, сценско хорско дело, извођење, где је то добило један потпуно нови живот, једну нову визуру и лиричност и опет неку своју драматургију. Тако да хоћу да кажем, у ствари, да су Мокрањац и те Руковети бескрајно инспиративне и можете их заиста изводити на најразличитије могуће начине.

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

И за композиторку Софију Милутиновић слично питање. Наиме, желели смо да знамо који је њен осећај када у рукама држи партитуре Стевана Стојановића Мокрањца? По чему су оне изузетне, по чему се истичу?

Софија Милутиновић Обровић, композиторка:

Па, управо тако, као што ви посматрате књижевност, сада сте рекли, исто тако, врло слично је и у музици. Оно што је типично за Мокрањца и уопште ту музику, чији је Мокрањац један од зачетника, да кажемо да је Србија дуго била под ропством Турака. И тај утицај оријентални се осећа доста и у српској музици, Мокрањчевој, али исто тако и у музици из региона. На пример, Грчка такође је била под ропством Турака, и та музика из тог времена, па и до данас, рецимо, када слушате неке грчке композиторе, који пишу, да кажем, традиционалну хорску музику, врло подсећа на Мокрањца, односно на тај неки призив, који је у ствари утицај Турске, оријенталних, да кажем, тих специфичних модуса, карактеристичних за Турску, па чак и арапских модуса. Тако да врло има утицаја. Његова музика је, заправо, зачетак неке хорске традиционалне музике и неких, да кажем, правила, која су касније утемељена и остала до дан данас да се практикују у хорској музици. Како у Руковетима, рецимо, тако и у православној музици, духовној музици.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

И у савременој музици постоје бројни примери када музичари разних жанрова користе народну музику, односно народне мелодије као предложак. По томе су познати и многи етно музичари. Је ли то слично или је другачије од онога што је Мокрањац радио, питамо најпре Софију Милутиновић Обровић, а затим и Ању Лазаревић Коцић.

Софија Милутиновић Обровић, композиторка:

Принцип је исти. Мокрањац је прикупљао, у то време је био зачетник неког правца, неких правила. Он је почео са том праксом да сакупља материјал из народа, песме, што јесте, заправо, етномузикологија и данас и да онда обликује то у неку форму. И доста пажње је уопште текстуално тим песмама придавао. Зато су углавном његова дела лирска, за хор и за певаче. Оно што данас раде разни уметници, музичари у тим обрадама принцип је мање-више исти. Етномузиколошки приступ, значи, они узимају, прикупљају неки материјал, неке можда популарне народне песме о онда их обрађују, да ли је то хармонски, ритмички или просто оркестрација другачија... на неки начин јој дају неки нови живот, неку нову форму.

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Ја то никако не бих могла да назовем скрнављењем уколико то раде професионалци на један професионалан начин. То може само да буде инспирација, јер исто тако као што сте Ви сад ово поменули, везано за етно џез, на пример, Мокрањчеве Руковети и „Цвеће цафнало“, та чувена песма је, на пример, била инспирација и Петру Коњовићу за нашу прву, заиста прву званичну, тада југословенску, а заправо прву српску симфонију. Дакле, то је просто инспирација и то је то. А поготово ако узмемо у обзир чињеницу да су те песме и самом Мокрањцу биле инспирација. Дакле, то је нешто што је народно, што је у народу постојало и пре Мокрањца, а то шта је он урадио и каква је то уметничка трансформација тих песама, то је једна посебна прича. Притом бих у овом контексту за Мокрањца конкретно нагласила, наравно он је као мелограф о томе јако водио рачуна, да та дела добију неки нов живот, али ништа од записа није мењано. Дакле, он је песме Руковети, бар у првом виду, давао у оригиналу. Јако је водио рачуна о томе, просто да се зна права, оригинална мелодија.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Може ли се Мокрањац посматрати и критички, имамо ли у уметничком смислу шта да замеримо Руковетима?

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Критички свакако да и оно што мислим да је важно и што у ствари само потврђује тај његов значај и величину јесте чињеница да се Мокрањацем баве малтене сви. Дакле и сви композитори наши увек се у неком моменту врате на Мокрањца, музиколози... Толико је о њему писано, толико је о њему, да кажем, причано, говорено у том неком јавном простору. И оно што се испоставља је да се та дела, како време пролази, постају све значајнија и значајнија. У суштини, Мокрањац јесте имао некакве узорце, али то шта је он урадио и на који уметнички ниво је успео да донесе ово чиме се бавио је стварно невероватно. Дакле, оно што можемо, можда, не да замеримо, него за чим можемо можда да жалимо, с обзиром на раскош тог талента који је он имао, јесте чињеница да

није био посвећен инструменталној музици... Просто није имао ни времена, а није било ни могућности за то. Врло је био свестан тренутка у ком се налази, као хоровађа, као неко ко се стално налази уз хор. Просто је схватио да је, не бих рекла боље, али практичније и можда паметније у том тренутку све своје стваралачке могућности посветити хорској музици. И он то и чини. А заправо имамо и податке да је био невероватно талентован за многе ствари на студијама које су везане за инструменталну музику.

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Следи питање о томе ко су били узорни овог великог српског композитора?

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

Мокрањац је у суштини пришао свему томе са једном невероватном свешћу шта би требало урадити у нашој култури и онда добро промислио, заправо, на који начин то да се уради. Наравно, оно што су му били непосредни, можда најзначајнији узорни, јесте Корнелије Станковић, као двадесет и нешто година старији, дакле то је потпуно друга генерација, иако се просто никада нису упознали, али све то што је он радио и ту њему близак Јосиф Маринковић који му је заиста био врло значајан савременик и колега, много тога су и радили заједно, много идеја размењивали и просто били некако подршка... Има ту још композитора, али у тим неким, да кажемо стварима које су Мокрањца преокупирале то су свакако, код нас, били Станковић и Маринковић.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

За крај питамо и нашу музиколошкињу да ли се Србија одужила Стевану Стојановићу Мокрањцу за све оно чиме је он допринео српској музици?

Ања Лазаревић Коцић, музиколошкиња:

У суштини, јесте. Један од ретких наших композитора, заправо и једини, који има издата сва дела, дакле имамо сабрана дела Мокрањца у десет томова, где је десети том, односно последњи том, једна обимна књига неких најзначајнијих текстова и студија које су о Мокрањцу писали наши композитори и музиколози, а девет претходних су заправо његова сабрана дела, композиције световне и духовне. Нажалост, до данас ни један други наш композитор нема своја сабрана дела. Такође, сва та дела постоје на аудио снимцима, што је такође један раритет, нажалост, за нашу културу. То постоји сасвим нормално, не истичем то као неки успех, требало би да се подразумева, али нажалост, овде се не подразумева. Постојао је један пројекат и Станковићевих сабраних дела, надам се да се то приводи крају и да ће да угледа светлост дана. И оно што некако Мокрањца чини живим константно јесте стално извођење, заправо стално извођење његових дела и духовне музике на концертним подијумима, али наравно константно у Цркви, тако да многи који то слушају, који евентуално оду на венчање где учествује и хор, не знају да слушају, заправо, Мокрањца. И друга ствар, некако Мокрањац је непресушни извор инспирације. О њему се много пише и даље, о њему се много говори и даље. Дакле, врло је жив тај дискурс о њему.

Музика

Гордана Јоцић, ауторка и водитељка:

Слушали сте још једну емисију из серијала „Српски звуци“ суфинансираног средствима Министарства информисања и телекомуникација.

У реализацији учествовала екипа Радија Златоусти. Производња новембар 2025.